DISSERTATIO INAVGVRALIS
DE

MODERATIONE INCVLPATAE TVTELAE

AD
ORATIONEM CICERONIS
MILONIANAM
ILLVSTRIS ICTORVM ORDINIS AVCTORITATE
PRAESIDE

IOS. LVD. ERN. PÜTTMANNO
I. V. D. INST. PROF. ORD. ET COLLEG. ICTOR. ASSESSORE

VT ADITVM
AD
SVMMOS VTRIVSQVE IVRIS HONORES
SIBI APERIRET
A. D. XXVI. IVNII MDCCLXXXIII.
H. L. Q. C.
AD DISCEPTANDVM PROPOSITA
A

CAROLO FRIDERICO MEYERO
ADV. SAX. IMMATR.

LIPSIAE
LITTERIS SOMMERIANIS.

PERILLVSTRI

ATQVE

GENEROSISSIMO DOMINO

DOMINO

IOANNI IACOBO

LIBERO BARONI

DE **VCKERMANN**

EQVITI THVRINGO, DYNASTAE

IN WEESENSTEIN, MEYSEGAST ET BENDELEBEN.

rel.

PATRONO

SVMMO OPERE COLENDO

SACRVM

PERILLVSTRIS ATQVE GENEROSISSIME DOMINE,

PATRONE SVMMO OPERE COLENDE,

Quod non nisi felicissimis contingit hominibus, vt cum splendore natalium parem animi magnitudinem, indolem rectam, ingenium perspicax, summum in litteras amorem, eaque, virum magnum quae faciunt, omnia felici foedere coniungant, id TIBI, PERILLVSTRIS ac GENEROSISSIME DOMINE, quam cui maxime, obtigisse, omnes, qui Te norunt, vno ore confitentur. Quid igitur mirum, si fretus insigni illo planeque singulari fauore, quo cum fratrem meum, tum etiam me ipsum dignatus es, cuiusque memoriam saepissime maxima cum voluptate recolere soleo,

TE inprimis mihi patronum optare, libellumque hunc academicum TIBI dicando ſtudia mea TIBI probari, quam qui maxime, cupiam? Accipe igitur ſerena fronte atque propitia has, quas TIBI ſumma animi pietate ac reuerentia ſacras facio, plagulas, votique mei TIBI inprimis placendi me, quaeſo, participem redde. Dignum ſane ſingulari TVA feceris humanitate, dignum TVO erga litteras amore, ſi me meaque ſtudia in TVAM fidem patrociniumque receperis. Quod vt facias, TE etiam atque etiam rogo, ſimulque pro TVA ſalute perpetuaque felicitate ardentiſſima vota facio. Vale, porroque cum mihi, tum litteris, quod facis, faue. Sc. Lipſiae a. d. XXV. Iun. MDCCLXXXIII.

TIBI

PERILLVSTRIS ATQVE

GENEROSISSIME DOMINE

addictiſſimus

CAROLVS FRIDERICVS MEYERVS

DISSERTATIO
DE MODERATIONE INCVLPATAE TVTELAE, AD OR. CIC. MILONIANAM

INSTITVTI RATIO.

Saepe miratus sum, qui factum sit, vt cum M. TVLLII CICERONIS, quam pro T. ANNIO MILONE habuit, oratio vnanimi omnium, qui de his rebus iudicare possunt, consensu praestantissima nobilissimaque habeatur, nihilominus contra MILONEM iudicatum, ipsique aqua et igni interdictum fuerit. Ast mirari desii, postquam hanc causam penitius inspicere et rem ipsam, vti gesta est, cum iis, quae a CICERONE pro MILONE dicta scriptaque sunt, accuratius contendere coepi. Quod cum a nemine, quantum quidem scio, adhuc factum sit a), et haec ipsa quaestio in re maximi versetur momenti, haud inanem, spero, laborem suscipiam, si totam hanc causam lectoribus paulo clarius ante oculos ponere, simulque hocce exemplo capiti illi disciplinae

a) Notis hanc Or. illustrarunt IAN. PARRHASIVS, IAC. CRVQVIVS aliique, in I. A. FABRICII *Bibl. lat. Tom. I. p. 163. edit. Ernest.* nominati. PAVL. MANVTII *Commentar. in M. Tullii Ciceronis Orationes* cura Conf. C. G. RICHTERI hoc ipso anno prodiit, vbi *p. 834. sq.* MANVTII notae in Milonianam leguntur. Extat etiam FRANC. SYLVII *in Or. pro Mil. lucubratio in Part. II. lucubration. in M. Tullii Cic. orationes aliquot Franc. Syluii, Phil. Melanchthonis et aliorum (Basileae 1536.) p. 334.* CIC. *Or. pro Mil. illustr.* a C. A. HEVMANNO *cum interpr. germ. prod. Hamb. 1733.* Iustum super iustitia iudicii Miloniani iudicium apud nullum inueni.

nae criminalis de moderatione inculpatae tutelae b) nonnihil lucis accendere studeam. Neque profecto vereor, ne quis me reprehendat, quod orationem aliquam CICERONIS in cathedram iuridicam proferens de re a foro aliena disputem, quippe qui scio, non modo haud deesse exempla virorum doctissimorum, qui itidem super oratione aliqua TVLLII e cathedra iuridica disputarent c), sed rem etiam ad disceptandum propositam ita comparatam esse, vt non modo ICtis, sed omnibus omnino ciuibus hominibusque, quorum nemo ab iniusto aggressore tutus est, quorumque adeo quilibet in necessitatem, vitam, si fieri aliter nequeat, cum iniusti etiam aggressoris internecione defendendi venire potest, scitu quam maxime necessaria sit. Exemplum hoc ipso anno in Anglia praebuit DAN. MACGENNES, medicinae doctor, quippe qui, vt in litteris publicis legimus, occiso hospite suo, HARRISIO, etsi exceptione caedis necessariae vsus erat, eamque in rem probabilia nonnulla protulerat argumenta, nihilominus nefariae caedis reus iudicatus et ad mortem damnatus est. Bene autem LEYSER *Spec. 600. med. 46. Oratio Ciceronis pro Milone perfectissimum est defensionis ex capite inculpatae tutelae exemplum. Si cui aduocato defensio rei, de homicidio accusati ac moderationem inculpatae tutelae obtendentis, contingit, huic ego, vt Ciceronis Or. pro Mil. legat et argumenta, quibus Cicero vtitur, suam in orationem scriptumue apte transferat, auctor sum. Nihil in hoc genere exstat*

b) Ita scilicet dicitur in *l. 1. C. vnde vi*, *moderamen* autem in *cap. 18. X. de homicid.*

c) Quo pertinent IO. LVZAC *Obs. apologet. pro ICtis Rom. ad locum Cic. in Or. pro Murena cap. 11-13. L. B. 1768.* H. C. CRAS. *Specimen iurisprudentiae Ciceronianae, s. Ciceronem iustam pro Caecina causam dixisse, L. B. 1769.* WALWYK diss. *ad Cic. Or. pro Archia, L. B. 1776.* Similiter W. A. K. *van* CITTERS scripsit *Spec. iurid. ad Iul. Capitolini cap. X. M. Antonin. Philosoph. ib. 1776.*

exſtat melius. Age igitur, praemiſſis neceſſariis tutelae inculpatae attributis, qua demum de re, quaque iudicii forma, in cauſa Miloniana quaeſitum fuerit, quem exitum res habuerit, et denique, iurene an iniuria MILO damnatus ſit, inueſtigemus.

CAPVT I.

De moderatione inculpatae tutelae generatim.

Inculpata, quam vulgo vocant, tutela eſt ius omnibus hominibus competens, vitam, corporis integritatem, pudicitiam, bonaque ſua contra iniuſtum aggreſſorem, et quidem, ſi fieri aliter nequeat, cum huius etiam internecione, vindicandi, vimque iniuſtam iuſta vi, non vltionis, ſed defenſionis cauſa, ex continenti repellendi [d]). Praeclare CICERO *pro Mil. cap. 4. Eſt igitur haec non ſcripta, ſed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus: ad quam non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed imbuti ſumus: vt, ſi vita noſtra in aliquas inſidias, ſi in vim, ſi in tela aut latronum, aut inimicorum incidiſſet, omnis honeſta ratio eſſet expediendae ſalutis.* Nec aliter FLORENTINVS in *l. 3. D. de I. et I. Iure hoc euenit, vt, quod quiſque ob tutelam corporis ſui fecerit, iure feciſſe exiſtimetur,* et PAVLVS in *l. 45. §. 4. D. ad Leg. Aquil. Qui, cum aliter tueri ſe non poſſunt, damni culpam dederint, innoxii ſunt. Vim enim vi defendere omnes leges omniaque iura permittunt* [e]). Nec hoc ius, vitam corpuſque contra vim iniuſtam defendendi, humani generis proprium, ſed omnium animalium, quae in terra, quae in mari

 naſcun-

d) Aut, ſi mauis, ipſa defenſio eum in finem ſuſcepta atque exercita.

e) HARMENOPVLVS *VI. 6. 17.* Ὁ τὸν ἐπελθόντα φονεύσας, ἐν ᾧ περὶ ζωῆς ἐκινδύνευεν, ἀνεύθυνος ἔςαι. *Qui adgreſſorem occidit, vbi de vita periclitabatur, inſons eſt.*

nascuntur, auium quoque commune est. Pertinet enim ad prima illa naturae (τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν), seu ius illud, quod natura omnia animalia docuit, vt vitam ament et in statu suo persistere cupiant, ideoque vim atque iniuriam propulsent f), qua de re qui plura legere voluerit, is G. KORTTIUM, C. F. HOMMELIUM et I. G. WALTHERUM g) adeat. Ad caedem stupratoris violenti quod attinet, haud quidem defuere, qui iustitiam eius in dubium vocarent. Sed dudum haec causa ab aliis adeo perorata est, vt denuo hanc litem contestari plane superuacaneum esset. Memorabile caedis pro seruanda pudicitia peractae exemplum habet CIC. *pro Mil. cap. 4. Pudicitiam cum eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marii, propinquus eius imperatoris interfectus ab eo est, cui vim afferebat. Facere enim probus adolescens periculose, quam perpeti turpiter maluit. Atque hunc ille vir summus scelere solutum periculo liberauit*; et hanc ipsam ob caussam haud iniuria reprehenditur LUCRETIA, quod scilicet non vim ipsi inferentem S. TARQUINIUM, sed se ipsam, et quidem stupro demum peracto, cultro occiderit, adeo vt haud male nonnemo hocce in eam epigrammate luserit:

Si tibi forte fuit, Lucretia, gratus adulter,
Immeritae ex merita praemia caede petis,

Sin

f) Atque hinc eleganter Q. MUCIUS, quaesitus, an actioni de pauperie locus sit, si duo boues commisissent et alter alterum occidisset, distinxit, vt si quidem is periisset, qui aggressus esset, cessaret, sin is, qui non prouocasset, competeret actio; quia scilicet, qui alterum aggreditur, contra naturam, is autem, qui se defendit, secundum naturam fecisse videtur. *l. 1. §. 11. D. Si quadr.*

g) Vid. G. KORTTE *de iure, quod natura omnia animalia docuit, L. 1727.* C. F. HOMMEL *de noss. system. iur. nat. et gent. ex sent. vet. Ict. concinn. ib. 1747.* et I. G. WALTHER *de primis naturae, iuris naturalis fontibus, Vit. 1750.*

Sin potius casto vis est allata pudori,
Quis furor est, hostis crimine velle mori?
Frustra igitur laudem captas, Lucretia: namque
Vel furiosa ruis, vel scelerata cadis.

Quin fures etiam atque raptores, si res nostras aliter ab iis seruare haud possimus, occidere liceat, vel ideo dubitari nequit, quod, vt PVFFENDORFIVS *de O. H. et C. I. 5. 21.* ait, sine rebus vita nostra seruari haud potest, et aeque hostilem declarat animum, qui res, ac is, qui vitam alterius per iniuriam impetit, modo res non eiusmodi sint, vt contemni mereantur. Atque hinc IMPP. in *l. 1. C. vnde vi: Recte possidenti ad defendendam possessionem, quam sine vitio tenebat, inculpatae tutelae moderatione illatam vim propulsare licet.*

Nequaquam autem existimandum est, quamlibet aggressoris caedem culpa vacare iureque permissam esse. Sunt potius hic quoque certi fines,

Quos vltra citraque nequit consistere rectum.

Scilicet, vt quis inculpata tutela iure vti fataque alterius impune properare possit, tria maxime desiderantur, puta, vt 1) defensio suscipiatur contra offensionem iniustam et improuisam, 2) vt fiat iusto tempore et modo, s. vt adhibeatur illico vel ex continenti, sitque offensioni aequalis (vulgo proportionata), et 3) vt nulla alia expediendae salutis ratio suppetat. Eodem redit, quod LEYSER. *de tutel. culpab.* in *Med. ad Pand. Vol. XII. P. I. p. 169.* scribit: *Ad inculpatam tutelam necessarium est, vt a) interfectus auctor et rixae et pugnae fuerit, nec verisimilem causam rixandi pugnandiue habuerit, b) reus adgredientem pro conseruandis vita, incolumitate, salute, obtruncarit, c) periculum, quod imminuit, non exiguum, sed alicuius momenti fuerit; idque aeque commode alia via auerti non potuerit*, et L. C. SCHROEDER in *elem. iur. nat. soc. et gent.* §. 594.

 Defen-

Defensio aduersus laesionem praesentem, quae suscipitur pro vita vel corpore conseruando, stricte dicitur inculpata tutela. Haec igitur, quatenus aliud medium non sufficit, vel cum internecione aggressoris licita est; quatenus vero mitius medium suppetit, id eligendum, atque sic illa cum moderamine pro varietate circumstantiarum exercenda est h). Ac haec quidem omnia non modo sana nituntur ratione, sed calculo etiam veterum philosophorum aeque ac ICtorum probantur. Egregie CIC. *pro P. Quint. c. 16. Iugulare ciuem, ne iure quidem quisquam bonus vult: mauult enim commemorare, se, cum posset perdere, pepercisse, quam, cum parcere potuerit, perdidisse. Haec in homines alienissimos, denique inimicissimos viri boni faciunt, et hominum existimationis et communis humanitatis causa: vt, cum ipsi nihil alteri scientes incommodarint, nihil ipsis iure incommodi cadere possit*, et VLPIANVS in *l. 5. pr. D. ad L. Aquil. Qui furem, cum posset apprehendere, maluit occidere, magis est, vt iniuria fecisse videatur, ergo et Cornelia tenebitur*, idemque in *l. 9. D. ad L. Corn. de sic. Furem nocturnum si quis occiderit, ita demum impune feret, si parcere ei sine periculo suo non potuit*, nec non in *l. 3. §. 9. D. de vi et vi arm. Eum, qui cum armis venit, possumus armis repellere, sed hoc confestim, non ex interuallo, dummodo sciamus, non solum resistere permissum, ne deiiciatur, sed etsi deiectus quis fuerit, eundem deiicere, non ex interuallo, sed ex continenti.* Quisquis igitur alteri non defensionis, sed vindictae causa vim facit, eaue ex interuallo, i. e. periculo non amplius imminente, sed iamiam depulso, vtitur, aut denique praeter necessitatem occidere alterum, quam mitiore vti remedio mauult,

h) Conf. etiam I. C. QVISTORP *de homicidio permisso, et speciatim de moderamine inculpatae tutelae, Rostoch. 1764.* idemque *de moderaminis inculpatae tutelae probatione, Ibid. 1766.* ANT. ZEPLICHAL *iuris necessitatis principia philosophica, Vratis. 1770. Abhandlung v. d. Criminal-Gesetzgebung d. Herren* H. E. v. GLOBIG *und* I. G. HVSTER p. 119. *et* I. F. v. SODEN *Geist d. teutschen Criminal-Gesetze P. II. p. 156. sq.*

mauult, nae is aut pro ſicario habendus, aut modum ſaltem defenſionis exceſſiſſe cenſendus, adeoque pro cauſae qualitate poena vel ordinaria vel extraordinaria adficiendus eſt, qua de re cum iam ſaepius dictum fuerit, cramben recoctam hic apponere nolumus. Hiſce praemiſſis iam ad cauſam Milonianam tranſeamus, et quo iure, quaue iniuria CLODIVS occiſus fuerit, videamus.

CAPVT II.

Cauſae Milonianae coniectio.

Quod ſaepe fieri ſolet, vt caede in turba aut rixa commiſſa res in obſcuro ſit et ad liquidum perduci haud facile poſſit, idem fere hic quoque vſu veniſſe videtur, neque adeo mirandum, cum inter veteres ſcriptores, tum inter recentiores Milonianae commentatores in CLODII caede enarranda haud omnino conuenire. Mihi quidem argumentum huius orationis, quod CHRISTOPH. CELLARIVM habet auctorem, ad verum quam proxime accedere videtur. Hoc autem ita fere comparatum eſt.

Eodem tempore P. CLODIVS praeturam, et T. ANNIVS MILO conſulatum petebat. CLODIVS hoc conſule praeturam ſuam debilem fore ratus nihil reliquit inauſum, quo MILONI repulſam eiusque competitoribus fauorem et ſuffragia conciliaret. Inde acres contentiones, veteresque inimicitiae ex CICERONIS exſilio natae adeo recrudeſcebant, vt factiones ſaepe armis inter ſe contenderent. Poſt haec MILO, ſtato die cum magno comitatu Lanuuium profectus, obuium ad Bouillas habuit P. CLODIVM, paucis quidem, ſed lectiſſimis ſeruis conſtipatum. Vltimo vtriusque agmine rixam committente ad pugnam deuentum, ac CLODIVS graui vulnere accepto in proximam tabernam a ſuis delatus eſt. MILO iam tempus eſſe ratus vlciſcendi iniurias inimici, quem acerbiorem fore, ſi conualuiſſet, arbitrabatur, tabernam exturbare

bare iussit et CLODIVM occidi. Sic extractus ille est multisque vulneribus interfectus. Cadauer in via relictum SEX. TEDIVS Senator, forte ex rure in vrbem reuertens, sustulit et lectica sua Romam deportauit. Magnam tum MILONI inuidiam vxor CLODII, FVLVIA, conciliauit, vulnera mariti ostendens turbae aduolanti, a qua corpus in forum delatum et in rostris positum, tandemque in curia crematum est, quo igne et ipsa curia flagrauit. MILONI dies dicitur a Clodianis. POMPEIVS, ne iudicium opprimatur a factionibus, in foro milites disponit, CICERO autem cum plurimorum offensa patrocinium MILONIS suscipit. Sed cum noua iudicii, vtpote milite vndique septi, forma, tum reclamatione Clodianorum consternatus non ea, qua solitus erat, constantia dixit. Damnatus ergo est MILO, et in exilium Massiliam abiit.

Iam, antequam vlterius progrediamur, veterumque, qui huc pertinent, locos scriptorum referamus, duumviros illos, CLODIVM puta atque MILONEM, quorum causa hic maxime agitur, paulo accuratius ostendere iuuabit. Recte enim LEYSERVS *Spec. 600. med. 47.* quotiescunque de moderamine inculpatae tutelae disceptatur, confestim ad vitam moresque vtriusque pugnatoris respiciendum esse monet. Ac CLODII quidem imaginem optime adumbrauit VELLEIVS *II. 45. Per idem*, inquiens, *tempus P. Clodius, homo nobilis, disertus, audax, quique dicendi neque faciendi vllum, nisi quem vellet, nosset modum, malorum propositorum executor acerrimus, infamis etiam sororis stupro et actus incesti reus, ob initum inter religiosissima P. R. sacra adulterium, cum graues inimicitias cum M. Cicerone exerceret, (quid enim inter tam dissimiles amicum esse poterat?) et a patribus ad plebem transiret, legem in tribunatu tulit: Qui ciuem R. indemnatum interemisset, ei aqua et igni interdiceretur. Cuius verbis etsi non nominabatur Cicero, tamen solus petebatur. Ita vir optime meritus de rep. conseruatae patriae pretium calamitatem exsilii tulit. Idem intra biennium, sera Cn. Pompeii cura,*

verum,

verum, vt coepit, interrita, votisque Italiae ac decretis Senatus, virtute atque actione Annii Milonis tribuni pl. dignitati patriaeque restitutus est. Cuius domus, quam infeste a Clodio disiecta erat, tam speciose a Senatu restituta est. Idem P. Clodius in Senatu sub honorificentissimo ministerii titulo M. Catonem a rep. relegauit; quippe legem tulit, vt is quaestor cum iure praetorio adiecto etiam quaestore mitteretur in insulam Cyprum ad spoliandum regno Ptolemaeum. Quod de CLODII adulterio inimicitiisque cum CICERONE exercitis ait, lucem accipit ex SVETONIO in *Caes. c. 74. In P. Clodium, Pompeiae vxoris suae adulterum, atque eadem de caussa pollutarum ceremoniarum reum, testis citatus negauit, se quidquam comperisse, quamuis et mater Aurelia et soror Iulia apud eosdem iudices omnia ex fide retulissent; interrogatusque, cur igitur repudiasset vxorem, quoniam, inquit, meos tam suspicione, quam crimine iudico carere oportere,* itemque ex verbis *veteris* in Milonian. *Scholiastis* i): *Quodam tempore Clodius de vxore Caesaris incestas amoris traxerat flammas, in templo Bonae deae habitu muliebri cum vxore Caesaris inventus est, conscientia sceleris fugit Interamna. Cicero eum vidit fugientem, et contra eum, dum accusaretur Clodius, testimonium dixit. Hinc primo inimicitiae ortae sunt inter Ciceronem et Clodium,* nec non ex PLVTARCHO in *Cic.* k) *Cum Clodius cardinem huius depellendi criminis poneret in eo, quod contenderet, ne Romae quidem eo die se fuisse, sed procul vrbe egisse, dixit pro testimonio in eum Cicero, venisse ad se domum eum, certisque de rebus sermonem secum habuisse.* Quod *licet*

i) In edit. CIC. quae *Amstelodam. 1699.* prod. Tom. III. P. I. p. 782. Ceterum de vetere illo Scholiaste vid. I. A. FABRICII *Bibl. lat. T. I. p. 156. edit. nouiss.*

k) Vid. PLVTARCHI *Parallela s. vitas parallelas (Londini 1723.) Vol. IV. p. 470.* PLVTARCHVS an vitae CICERONIS auctor sit, dubitare videtur SEB. CORRADVS in *Quaestura p. 378.* Ego vero haud dubito, nec dubitat WEGVELINVS *dans les nouveaux mémoires de l'Academie Royale de Berlin pour l'année 1780. p. 504.*

licet verum foret, testimonium tamen dixisse visus est Cicero non veritatis causa, sed vxori vt satisfaceret Terentiae. Simultas enim huic cum Clodio erat causa sororis Clodiae, quam ambire Ciceronis nuptias suspicabatur, et eam ad rem interprete vti Tullo quodam, cui familiaritas cum Cicerone et consuetudo intercedebat arctissima, qui, quod ad Clodiam frequens ventitaret et coleret vicinam, in suspicionem venit Terentiae. Acerba autem mulier et viri potens stimulauit Ciceronem ad conspirandum contra Clodium et ad eum testimonio suo premendum. A patribus ad plebem quomodo transierit CLODIVS, CICERO exponit *pro dom. cap. 14. Quae maior calumnia est, quam venire imberbem adolescentulum, bene valentem ac maritum, dicere, filium senatorem populi Romani sibi velle adoptare: id autem scire et videre omnes, non vt ille filius instituatur, sed vt e patriciis exeat, et tribunus plebis fieri possit, idcirco adoptari.* Scilicet CLODIVS, vt CICERONEM vlcisceretur eumque licentia maiore vexaret, FONTEIO adolescenti, qui plebeius erat, senatorem se contra ius adoptandum dedit, vt ei Tribuno plebis esse liceret. [1]) Et quod denique de PTOLOMAEO ap. VELLEIVM legitur, FLORVS *Epit. III. 9.* apertius exprimit: *Aderat fatum insularum. Igitur et Cypros recepta sine bello. Insulam veteribus diuitiis abundantem et ob hoc Veneri sacram Ptolomaeus regebat. Sed diuitiarum tanta erat fama, nec falso, vt victor gentium populus et donare regna consuetus, Publio Clodio Tribuno duce, socii viuique regis confiscationem mandauerit.* His si quis adiunxerit scelera flagitiaque a CIC. in *Or. pro Mil. cap.* 27. CLODIO exprobrata, nec non illud IVVENALIS *II. 26.*

Quis coelum terris non misceat, et mare coelo,
Si fur displiceat Verri, homicida Miloni,
Clodius accuset moechos, Catilina Cethegum?

vt

1) SVETONIVS in *Tib. c. 2. Excepto Clodio, qui ob expellendum vrbe Ciceronem plebeio homini, atque etiam natu minori, in adoptionem se dedit.*

vt nihil iam de reliquis dicam, quae passim apud veteres de CLODIO leguntur [m]), nonne in eo pessimum agnoscet hominem, talemque, qui ne pilum quidem vllum viri boni haberet, planeque inter deposita ac desperata reip. membra referendus esset?

Paulo quidem melior, neque tamen minore audacia fuit T. ANNIVS MILO, teste ASCONIO in *argumento Or. pro Mil. Annius Milo et Plautius Hypsaeus et Metellus Scipio consulatum petierunt, non solum largitione palam profusa, sed etiam factionibus armatorum succincti. Miloni et Clodio summae erant inimicitiae, ac saepe inter se Milo et Clodius cum suis factionibus Romae depugnauerant, et erat vterque audacia par, sed Milo pro melioribus partibus stabat*, nec non CAESARE *de B. C. III. 21. Coelius ignominia et dolore permotus palam se proficisci ad Caesarem simulauit, clam nuntiis ad Milonem missis, qui, Clodio interfecto, eo nomine erat damnatus; atque eo in Italiam euocato, quod magnis muneribus datis gladiatoriae familiae reliquias habebat, sibi coniunxit, atque eum in Thurinum ad sollicitandos pastores praemisit. — Milo dimissis circum municipia litteris ea, quae faceret, iussu atque imperio facere Pompeii, quae mandata ad se per Bibulum delata essent, quos ex aere alieno laborare arbitratur, sollicitabat. Apud quos cum proficere nihil posset, quibusdam solutis ergastulis Cosam in agro Thurino oppugnare coepit: eo, cum a Q. Pedio praetore cum legione lapide ictus esset ex muro, periit*, itemque VELLEIO *Lib. II. cap. 68. Dum in acie Pharsalica Africaque de summa rerum Caesar dimicat, M. Coelius, vir eloquio animoque Curioni simillimus, sed in vtroque perfectior, nec minus ingeniose nequam, cum ne modico quidem seruari posset, in praetura nouarum tabularum auctor extitit, nequiitque Senatus et auctoritate Coss. deterreri, accito etiam Milone Annio, qui non impetrato reditu Iulianis partibus infestus*

m) Conf. ANDR. SCHOTTI *nodos Cic.* (eiusd. *Obs. human.* adiect.) *I. 18.* nec non *III. 14.* et *15.*

ſtus erat, in vrbe ſeditionem, haud magis occulte bellicum tumultum mouens, primo ſummotus a rep. mox conſularibus armis auctore Senatu circa Thurios oppreſſus eſt. Incepto pari ſimilis fortuna Milonis fuit, qui Compſam in Hirpinis oppugnans ictusque lapide tum P. Clodio, tum patriae, quam armis petebat, poenas dedit; vir, inquies, et vltra fortem temerarius. Refert etiam ex VARRONE GELLIVS *XVII. 18.* SALLVSTIVM, ſcriptorem ſeriae illius et ſeuerae orationis, in adulterio deprehenſum ab ANN. MLLONE loris bene caeſum, tandemque data (quod ſane fieri haud oportuit) pecunia dimiſſum eſſe.

En nobile virorum par, qui, ſi expedire viſum fuiſſet, vel coelum ipſumque Iouem ſua petiiſſent audacia. Iam cardo rei in eo vertitur, vt, qua demum ratione CLODIVS occiſus fuerit, diſpiciamus, qua quidem in re ipſi veteres mire inter ſe auctores diſſentiunt. CICERO in *Miloniana cap. 10.* rem ita narrat, vt non a MILONE CLODIO, ſed a CLODIO potius MILONI inſidias factas, adeoque illum, tanquam improbum et nefarium inſidiatorem, a MILONIS ſeruis iuſte occiſum eſſe, oſtenderet. *Fit*, inquit, *Milo obuiam Clodio ante fundum eius, hora fere vndecima, aut non multo ſecus: ſtatim complures cum telis in hunc faciunt de loco ſuperiore impetum: aduerſi rhedarium occidunt. Cum autem hic de rheda, reiecta paenula, deſiluiſſet ſeque acri animo defenderet, illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis partim recurrere ad rhedam, vt a tergo Milonem adorirentur, partim, quod hunc iam interfectum putarent, caedere incipiunt eius ſeruos, qui poſt erant: ex quibus qui animo fideli in dominum et praeſenti fuerunt, partim occiſi ſunt, partim, cum ad rhedam pugnari viderent et domino ſuccurrere prohiberentur, Milonemque occiſum etiam ex ipſo Clodio audirent et reuera putarent, fecerunt id ſerui Milonis (dicam enim non deriuandi criminis cauſa, ſed vt factum eſt) neque imperante, neque ſciente, neque praeſente domino, quod ſuos quisque ſeruos in tali re facere voluiſſet. Haec, ſicut expoſui, ita geſta*

sta sunt, insidiator superatus, vi victa vis, vel potius oppressa virtute audacia est. Enimvero nullam plane hic fidem meretur TVLLIVS, quippe quem ita, vt e re sua ac MILONIS fore putaret, factum narrasse, facilis coniectura est. Et quis quaeso e CICERONE oratore verum audire sperabit, si ipsum fidem suam eleuantem atque (*de Or. II. 7.*) ita differentem audiuerit: *Oratoris omnis actio opinionibus, non scientia continetur. Nam et apud eos dicimus, qui nesciunt, et ea dicimus, quae nescimus ipsi. Itaque et illi alias aliud iisdem de rebus et sentiunt et iudicant, et nos contrarias saepe caussas dicimus, non modo vt Crassus contra me dicat aliquando, aut ego contra Crassum, cum alterutri necesse sit falsum dicere, sed etiam vt vterque nostrum eadem de re alias aliud defendat, cum plus vno verum esse non possit. Vt igitur in eiusmodi re, quae mendacio nixa sit, quae ad scientiam non saepe perueniat, quae opiniones hominum et saepe errores aucupetur, ita dicam, si caussam putatis esse, cur audiatis*, itemque *pro Cluent. Cap. 50.* *Errat vehementer, si quis in orationibus nostris, quas in iudiciis habuimus, auctoritates nostras consignatas se habere arbitratur. Omnes enim illae orationes causarum et temporum sunt, non hominum ipsorum at patronorum. Nam si causae ipsae pro se loqui possent, nemo adhiberet oratorem: nunc adhibemur, vt ea dicamus, non quae nostra auctoritate constituantur, sed quae ex re ipsa causaque ducantur.*

Nihil igitur superest, nisi vt alios, qui hac de re litteris aliquid consignarunt, auctores audiamus. Ac APPIANVS quidem *hist. p. 97. edit. Mogunt. d. a. 1529.* ita rem narrat: (damus autem vt chartae parcamus et tempori, verba tantum latina,) *Clodio, ex propriis agris in equo reuertenti, Milo circa Bouillas occurrit, et quanquam inimici inter se forent, inuicem tamen sibi cessere, et ad iter inceptum vnusquisque progressus est. Interim seruus Milonis Clodio insurgens, siue ex mandato eius, siue quod hostem heri sui interimere optaret, ceruicem ense perculit. Hunc igitur sanguine madentem equi-*

 lio

lio quidam in propinquum diuersorium detulit. Milo cum ceteris servis ad eum spirantem adhuc, nec dum vita functum, propere accedit, dissimulansque professus est, neque se mortem eius appetiuisse, nec alteri, vt inferret, mandauisse: verum, cum pereuntem intueretur, imperfecto opere discessit. Sed nec is rem ex vero, atque ita, vt facta est, retulit. Reapse enim CLODIVM, initio tantum vulneratum et in tabernam proximam delatum, postea a MILONE, eiusue iussu, occisum esse, VELLEII, DIONIS et ASCONII fide n) satis constare existimo. Scilicet VELLEIVS *Lib. II. cap. 47.* scribit: *Quo tempore P. Clodius a Milone, candidato consulatus, exemplo inutili* o) *facto salutari reip. circa Bouillas, contracta ex occursu rixa, iugulatus est. Milonem reum non magis inuidia facti, quam Pompeii damnauit voluntas, quem quidem M. Cato palam lata absoluit sententia* p), *quam si maturius tulisset, non defuissent, qui sequerentur exemplum; probarentque eum ciuem occisum, quo nemo perniciosior reip. neque bonis inimicior vixerat,* DIO autem *Lib. 40. p. 143. edit. Hanouiens. d. a. 1606.*

n) Minus recte igitur in *argument. Or. pro Milon.* quod legitur in edit. I. A. ERNESTI *Vol. II. p. 1344. Hic orta primum inter seruos rixa, peruenit tandem ad ipsos dominos pugna, qua P. Clodius interfectus est.*

o) *Inutile* hic est noxium, damnosum, quo significatu hoc verbum etiam ap. alios scriptores occurrit. Vid. OB. GIFANII *Obs. lat. lingu. p. 242.* Similiter ap. D. PAVLVM in *Ep. ad. Phil. v. 11.* ἀχειςον noxium, damnosum significat. Vid. SCIP. GENTILIS *in D. Pauli ad Phil. epist. Commentar.* qui prod. *Trai. ad Rh. 1774. p. 149.*

p) Qua de re ita ASCONIVS: *Fuerunt, qui crederent, Marci Catonis sententia eum esse absolutum. Nam et bene cum republica actum esse morte P. Clodii non dissimulauerat, et studium in petitione consulatus Miloni et reo affuerat. Nominauerat quoque eum Cicero praesentem, et testatus erat, audisse eum a. M. Fauonio ante diem tertium, quam caedes facta erat, Clodium dixisse, periturum esse eo triduo Milonem. Sed Milonis quoque notam audaciam vindicare P. R. vtile visum est,* f. vt VOSSIVS legere mauult: *Sed Milonis quoque notam audaciam verti a rep. vtile visum est.*

1606. *Milo consulatus candidatus* Clodium *in via Appia sibi obuiam factum initio leuiter vulnerauit, post veritus, ne is eam rem vindicaret, interfecit, sperans, si omnes seruos, qui eam caedem fecissent, statim manumitteret, facilius se de caede, mortuo* Clodio, *quam vulneris, eodem superstite, absolutum iri. Ea re sub vesperam Romam perlata, vehemens perturbatio coorta est, oblata factionibus ansa belli ac maleficiorum: atque hi quoque, qui neutrarum erant partium, tamen humanae sortis memores, rem indigne ferebant, idque eo amplius, quod hac occasione Milonem quoque de medio tolli cupiebant,* et ASCONIVS denique in argumento Milonianae: *Milo rheda vehebatur cum vxore Fausta, et M. Fusio familiari suo: sequebatur eos magnum seruorum agmen, inter quos gladiatores quoque erant, ex quibus duo noti, Eudamus et Birria: hi in vltimo agmine tardius euntes cum seruis P. Clodii rixam commiserunt, ad quem tumultum cum respexisset Clodius minitabundus, humerum eius Birria romphaea* (i. e. framea s. gladio ex vtraque parte acuto, vt docet VICAT in *Vocab. iur. s. v. framea*) *traiecit. Inde cum orta esset pugna, plures Miloniani accurrerunt. Clodius vulneratus in tabernam proximam Bouillano delatus est. Milo, vt cognouit vulneratum Clodium, cum sibi periculosius illud etiam viuo eo futurum intelligeret, occiso autem magnum solatium esset habiturus, etiamsi subeunda esset poena* q), *exturbari tabernam iussit. Fuit antesignanus seruorum eius M. Fustenus, atque ita Clodius latens extractus est multisque vulneribus confectus: cadauer eius in via relictum, quia serui Clodii aut occisi erant, aut grauiter saucii latebant.* O factum indignum, nefarium, crudelissimum! Atque hoc tamen CICERO non modo defendit, sed deorum etiam immortalium consilio peractum esse palam profitetur, *Non est*, inquiens *cap. 31. humano consilio, ne mediocri quidem deorum immortalium cura res illa per-*

q) En! quam vere scripserit PETRONIVS *cap. 125. Dii deaeque, quam male est extra legem viuentibus! Quidquid meruerunt, semper expectant.*

perfecta. Religiones mehercule ipsae, quae illam belluam cadere viderunt, commosse se videntur, et ius in illo suum retinuisse. En probum oratorem atque egregium, qui vel maximum defendere scelus et ad deos referre auctores haud veretur! Nesciuisti scilicet, TVLLI, quod vetus quidam ait philosophus: *Peccare et peccato fauere perinde est.*

CAPVT III.

De iudicii Miloniani forma causaeque exitu.

P. CLODII caedes maximos Romae ciebat motus, vt ex VELLEII, DIONIS, ASCONII aliorumque locis cap. II. iamiam productis satis apparet [r]). Quanti haec res visa fuerit momenti, vel inde patet, quod omnes fere, qui historiam illorum temporum enarrarunt, scriptores caedis etiam Clodianae meminerint, et CAESAR adeo in *Commentar.* suis *de B. G. Lib. VII. cap. 1.* illius mentionem iniecerit his verbis: *Quieta Gallia Caesar, vt constituerat, in Italiam ad conuentus peragendos proficiscitur, vbi cognoscit de P. Clodii caede.* Erant quidem Romae, qui de ea magnopere laetarentur, illamque cum sibi tum reip. vnice gratularentur, quorum in numero fuit CICERO, vt ipse fatetur in *Philip. II. c. 9. At*, inquiens, *Miloni ne fauere quidem potui; prius enim rem transegit, quam quisquam eum suspicaretur facturum esse. At ego suasi. Scilicet is animus erat Milonis, vt prodesse reip. sine suasore non posset. At laetatus sum. Quid? ergo in tanta laetitia cunctae ciuitatis me vnum tristem esse oportebat* [s]). Sed contraria ex parte magnus erat

r) SVETONIVS in *Caes. cap. 26. Inter quae consternata P. Clodii caede Rep. cum Senatus vnum Cos nominatimque Cn. Pompeium fieri censuisset*, rel.

s) Quo loco silentio haud praetereundum est, quod scribit QVINTILIANVS *Inst. Or. VI. 3. Praeclare Cicero, cum obiiceret Miloni accusator in argu-*

erat Clodianorum numerus, qui mortui quoque causam agentes MILONEM odio maximo prosequerentur. Denique nec deerant, qui a neutris quidem partibus starent, ceterum tamen, vt DIO ait, humanae sortis memores MILONIS factum indigne ferrent, eumque tanquam nefarium et periculosum reip. ciuem de medio tolli cuperent.

Ad formam iudicii Miloniani quod attinet, de criminibus eo tempore non amplius cognoscebat populus, nec per se, nec per quaesitores a se datos, sed erant eam in rem constituti Praetores, nisi crimen esset perpetratum, de quo nondum legibus latis quaestiones perpetuae erant constitutae, vel nisi crimen esset atrocius, de quo extra ordinem quaerendum videretur. Aliquando ad inuidiam reorum, licet lex esset de crimine admisso, ad populum relatum fuit, vt quaesitorem extra ordinem constitueret. Atque hoc etiam in causa Miloniana factum est [t]). POMPEIVS scilicet, qui tunc consul erat sine collega, cuique tota commissa fuerat respublica, legem tulit, vt quaesitor, i. e. praeses iudicii extraordinarii, populi suffragio crearetur ex consularibus. Creatus est CN. DOMITIVS AENOBARBVS; iudices autem lecti ex florentissimis ordinibus ipsa lumina, adeo vt, nunquam neque clariores viros neque sanctiores propositos esse, ASCONIVS auctor sit. Sortitione iudicum facta, numerus quidem fuit LXXXI. Postquam autem et accusator et reus quinos e singulis ordinibus reiecerant, vnus et quinquaginta relicti sunt, XVIII. senatores, XVII.

argumentum factarum Clodio insidiarum, quod Bouillas ante horam nonam diuertisset, vt expectaret, dum Clodius a villa sua exiret, et identidem interrogaret, quo tempore Clodius occisus esset; respondit: Sero.

t) Conf. CAR. SIGONIVS *de ant. iur. ciu. Rom. II. 18.* idemque *de iudic. III. 4* nec non ADR. VAN DER HOOP *de iis, qui antiquitus apud Romanos de criminibus iudicarunt*, in *Suppl. Thes. Meerm. (Hagae Com. 1780.) p. 605.*

XVII. equites, et XVI. tribuni aerarii. Placuerat etiam, vt servi MILONIS in caput domini torquerentur; quod videns MILO, ne serui, CLODIVM ab ipso occisum esse, confiterentur, eos manumisit, vt iam liberi torqueri non possent v). POMPEIVS cum summa celeritate praesidium comparasset, familiam cum MILONIS, tum FAVSTAE, vxoris eius, exhibendam postulauerunt duo adolescentes, qui APPII CLAVDII vocabantur, erantque C. CLAVDII, CLODII fratris filii, ideoque patrui mortem, fratre velut auctore, persequebantur. MILONI aderant Q. HORTENSIVS, M. CICERO, M. MARCELLVS, M. CALIDIVS, M. CATO, FAVSTVS SVLLA. HORTENSIVS dixit, liberos iam esse, qui pro seruis postularentur. MILONEM cum ipse timeret POMPEIVS, aut timere certe simularet, plerumque non domi suae, sed in hortis manebat, circa quos etiam magna manus militum excubabat. Quid? quod Senatum adeo semel in porticu sua habuit, dicens, timere se aduentum MILONIS. P. CORNIFICIVS, MILONEM ferrum intra tunicam ad femur alligatum habere dicens postulauit, vt femur nudaret. Iam postquam ille sine mora tunicam leuauerat, CICERO exclamauit, huic omnia alia, quae in MILONEM dicerentur, crimina similia esse.

v) Quemadmodum apud Romanos quaestiones proprie ad seruos pertinebant, ita de his etiam nulla olim quaestio erat in dominos, nisi de incestu. CIC. *pro Mil. cap.* 22. Idem *pro Deiotar. cap. I. more maiorum de seruo in dominum ne tormentis quidem quaeri licet.* Postea ab hoc iure recessum est in criminibus nonnullis atrocioribus, vt patet ex *l. 1. §. 5. sq. D.* et *l. 1. C. de quaest.* vbi ita Impp. *Quaestionem de seruis contra dominos haberi non oportet, exceptis adulterii criminibus, item fraudati census accusationibus, et crimine maiestatis, quod ad salutem Principis pertinet. In ceteris autem, quanquam ea, quae seruus contra dominum dixit, iudicaturi sententiam formare non debeant, tamen, si aliis quoque probationibus fides veritatis inuestigetur, praescriptionis inuidia euanescit. In pecuniariis vero causis nec inopia probationum seruos contra dominum interrogari posse manifestum est.*

esse. METELLVS SCIPIO dicebat, MILONEM subito post horam quartam senatu misso cum seruis amplius CCC. armatis obuiam CLODIO contendisse, et supra Bouillas inopinantem in itinere aggressum: ibi CLODIVM tribus vulneribus acceptis Bouillas perlatum; tabernam, in quam profugerat, expugnatam a MILONE: semianimem CLODIVM extractum in via Appia occisum esse, annulumque eius ei morienti extractum: deinde MILONEM, cum sciret, in Albano paruulum filium CLODII venisse ad villam, et cum puer ante subtractus esset, de seruo Alicore quaestionem ita habuisse, vt eum articulatim consecaret: villicum et duos praeterea seruos iugulasse: ex seruis CLODII, qui dominum defenderint, vndecim esse interfectos: MILONIS duos solos saucios factos esse: hanc ob causam MILONEM postero die XII. seruos, qui ei maxime operam nauassent, manumisisse, populoque tributim singula millia aeris ad defendendos de se rumores dedisse. MVNACIVS PLANCVS in concionem producebat M. AEMILIVM PHILEMONEM, qui dixit, se quatuor cum aliis hominibus liberis, cum CLODIVS occideretur, superuenisse, cumque ob id proclamassent, omnes abreptos et in villam MILONIS perductos, ibique per duos menses praeclusos fuisse, quae res, seu vera seu falsa, magnam inuidiam MILONI contraxit. Testes interrogauerunt CICERO, MARCELLVS et MILO ipse x). Multi ex iis, qui Bouillis habitabant, testimonium dixerunt de iis, quae ibi facta erant, cauponem occisum, tabernam expugnatam, corpus CLODII in publicum extractum esse. Virgines quoque Vestales dixerunt,

 mulie-

x) En luculentissimum exemplum, quo confirmatur id, quod de interrogatione testium apud Rom. vel ab ipsis partibus facta iam alibi obseruatum fuit. Rem omnem narrat ASCONIVS PEDIANVS in *Commentar. in Orat. aliquot Cic.* qui e recensione PHIL. MELANCHTHONIS *Hagenoiae* fine ment. anni prod. *p. 6. sq.*

mulierem ignotam veniſſe ad ſe, quae MILONIS mandato votum ſolueret, quod CLODIVS occiſus eſſet.

Ipſo iudicii die omnes tota vrbe clauſae erant tabernae, praeſidia in foro et circa omnes fori aditus diſpoſita, POMPEIVS pro aerario, ſeptus delecta militum manu, conſedit y). Tribus accuſatoribus vnus reſpondit CICERO, ſed non ea, qua ſolebat, conſtantia. Rem optime narrat PLVTARCHVS *l. c. Vol. IV. p. 478. Milo in iudicium adductus defenſorem adhibuit Ciceronem. At ſenatus timens, ne viro claro et acri reo ciuitatis quies turbaretur, permiſit Pompeio, vt huic et ceteris iudiciis praeeſſet, praeſidiumque haberet ad ſecuritatem vrbis et iudiciorum. Cum ille ante lucem ſumma fori cum armatis inſediſſet, metuens Milo, ne ſpectaculo inſolito Cicero territus minus recte cauſam diceret, perſuaſit ei, vt lectica delatus in forum quieſceret, dum conuenirent iudices et frequens eſſet corona. Enimuero non modo in bello ille timidus erat, ſed accedebat etiam ad dicendum trepidus, ac multis in cauſis vix tandem horrere et tremere medio deſinebat ardore et ſtatu orationis. L. Murenam, quem accuſauit Cato, defenſurus totam noctem lucubrauit, dum Hortenſium, cuius mire placuerat oratio, ſuperare contendit, vt prae nimia ſollicitudine et vigiliis ita affecerit valetudinem, vt concedere illi videretur. Ac tunc, vt ad iudicium Milonis lectica delatus fuit, et Pompeium contemplatus locis ſuperioribus velut in caſtris conſidentem, atque circum-*

y) CIC. in *Milonian. cap. 1.* Atque hinc LVCANVS *Lib. I. v. 319.*

— Quis caſtra timenti
Neſcit mixta foro? gladii cum triſte micantes
Iudicium inſolita trepidum cinxere corona,
Atque auſo medias irrumpere milite leges
Pompeiana reum cluſerunt ſigna Milonem?

et *L. II. v. 479.*

— Tua claſſica ſeruat
Oppoſitus quondam polluto tiro Miloni.

cumfulgens vndique armis forum, obstupuit, et orationem aegre cum tremore corporis et linguae haesitantia exorsus est, cum Milo ipse forti animo et celso praesto esset certamini, nec capillos demittere, vel sumere atram vestem sustinuisset, quod maximum momentum fuisse apparet ad eius damnationem. ASCONIVS quidem scribit: *Cum quibusdam placuisset, ita defendi crimen, interfici Clodium pro republica fuisse, quam formam M. Brutus secutus est in ea oratione, quam pro Milone composuit et edidit, quamuis non egisset* z), *Ciceroni id non placuit, quod non, qui bono publico damnari, idem etiam occidi indemnatus posset. Itaque tum, insidias Milonem Clodio fecisse, posuissent accusatores, quia falsum id erat, — Cicero apprehendit, et contra Clodium Miloni fecisse insidias disputauit, eoque tota oratio eius spectauit.* Oratio autem Miloniana, quae ad nostra peruenit tempora, paulo aliter comparata est, quippe in qua CICERO CLODIVM iure occisum esse contendit, et primo quidem, quod MILONI insidiatus sit, deinde, quod ciuis fuerit perniciosus, quem e medio tolli reipublicae conduxerit. Quare illa ASCONII verba de ea intelligenda sunt oratione, quam CICERO (anno aetatis 55. Vrbis 702.) reapse habuit, nequaquam autem de illa, quam postea maiore otio conscripsit, et MILONI Massiliam, quo is in exilium abierat, transmisit. Certe primam illam orationem, quam oratiunculam vocat QVINTILIANVS *Inst. Or. IV. 3.* ASCONII tempore adhuc exstitisse, ipse testatur his verbis: *Manet autem illa quoque excepta eius oratio: scripsit vero hanc, quam legimus, ita perfecte, vt iure prima haberi possit.* Ceterum, etsi secunda oratio Miloniana, scripta illa hodieque superstes, adeo perfecta est, vt non modo a QVINTILIANO *Inst. Or. IV. 2.* et *XI. 3.* *pulcherrima nobilissimaque* dicatur, sed a plurimis etiam aliis summis efferatur

 laudi-

z) QVINTILIANVS *Inst. Or. X. 1. Pro Milone orationem Brutus exercitationis gratia scripsit, etiamsi egisse eum Cornelius Celsus falso existimat.*

laudibus, primaque inter omnes reliquas CIC. orationes vulgo habeatur[a]), nihil tamen gratiae eo labore CICERO apud Milonem iniit, quippe qui illum ideo potius irrisit et ludibrio habuit. Rem narrat DIO CASS. *l. c. p. 145. Cicero, cum Pompeium armatis militibus praeter consuetudinem in iudicio adesse videret, animo collapsus ac ita terrore perculsus est, vt nihil eorum, quae praemeditata erant ipsi, diceret, sed breui ac languida oratione contentus finem dicendi fecit. Quae enim nunc Ciceronis, quasi tum pro Milone habita, extat oratio, eam postea temporis Cicero animo collecto per otium scripsit, ferturque Milo, cum in exilium actus missam hanc sibi a Cicerone orationem legisset, Ciceroni rescripsisse, bene sibi euenisse, quod eam in iudicio non pronuntiasset: nunquam enim futurum fuisse, si hoc modo pro se dictum fuisset, tantos vt mullos Massiliae*[b]) *(eo enim exul se contulerat) ederet. Quod Milo non eo animo scripsit, quasi delectaretur praesenti statu, (quippe multa impetrandi reditus sui causa molitus est,) sed Ciceronem verbis exagitans, quod, cum defensionis tempore nihil causae conducibile dixisset, deinde inutiles orationes componeret sibique mitteret, quasi vero tum aliquid ab his iuuari posset.*

Ego quidem illa oratione, si verba, artificium rhetoricum atque ingenium oratoris spectes, nihil pulchrius, nihil elegantius scri-

a) ANDR. SCHOTTVS in *nodis Cic. III. 13. Miloniana Tullii, etsi longa ea oratio, vt quidem a Cic. conscripta est, quae habita longe breuior, iure tamen prima omnium, auctore Pediano, censenda.* Nonnulli tamen Cluentianam Tullianarum orationum principem arbitrantur. Vid. ABRAMVS ad *Or. Cic. pro Mil. p. 825.*

b) *Massilia* Galliae Narbonensis vrbs, (hodie *Marseille*) de qua CIC. *pro Flacco n. 63. Neque vero te, Massilia, praetereo, cuius ego ciuitatis disciplinam atque grauitatem non solum Graeciae, sed haud scio an cunctis gentibus anteponendam dicam, quae tam procul a graecorum omnium regionibus, disciplinis linguaque diuisa cum in vltimis terris cincta gallorum gentibus barbariae fluctibus alluatur, sic optimatum consilio gubernatur, vt omnes eius instituta laudare facilius possint, quam aemulari.*

ſcribi poſſe exiſtimo. Illud etiam NIC. ABRAMO concedo, eiusmodi hanc orationem eſſe, vt, niſi ſcripto illa mandata fuiſſet, vix habuerit Roma, quo ſuos oratores omnium gentium ſcriptoribus anteferret. Ceterum tamen nec deſunt naeui et maculae quaedam, quas quidem libenter inde abeſſe vellem. Ita e. g. TVLLIVS *cap. 3.* ſcribens: *Itaque hoc non ſine cauſa etiam fictis fabulis doctiſſimi homines memoriae prodiderunt, eum, qui patris vlciſcendi cauſa matrem necauiſſet, variatis hominum ſententiis non ſolum diuina, ſed etiam ſapientiſſimae deae ſententia liberatum;* haud meminiſſe videtur, quod dixerat *pro Roſc. Amer. cap. 24. Videtisne, quos nobis poetae tradiderunt, patris vlciſcendi cauſa ſupplicium de matre ſumſiſſe, — tamen vt eos agitent furiae, neque conſiſtere vſquam patiantur?* Quando porro cap. 10. ait: *Fecerunt id ſerui Milonis, neque imperante, neque ſciente, neque praeſente domino*, rel. iam QVINTILIANVS *Inſt. Or. VII. 1.* monuit: *At haec tam timida defenſio detrahit auctoritatem illi, qua recte dicebamus occiſum. Adiicitur: quod ſuos quiſque ſeruos in tali re facere voluiſſet. Hoc eo eſt vtilius, quod ſaepe nihil placet, et aliquid dicendum eſt.* Neque illud concoquere poſſum, quod CICERO ſcribit *cap. 31. Vos iam Albani tumuli atque luci, vos, inquam, imploro atque teſtor, vosque Albanorum obrutae arae, ſacrorum P. R. ſociae et aequales, quas ille praeceps amentia, caeſis proſtratisque ſanctiſſimis lucis, ſubſtructionum inſanis molibus oppreſſerat. Veſtrae tum arae, veſtrae religiones viguerunt, veſtra vis valuit, quam ille omni ſcelere polluerat. Tuque ex tuo edito monte, Latiaris ſancte Iupiter, cuius ille lacus, nemora finesque ſaepe omni nefario ſtupro et ſcelere macularat, aliquando ad eum puniendum oculos aperuiſtis: vobis illae, vobis veſtro in conſpectu ſerae, ſed iuſtae tamen et debitae poenae ſolutae ſunt. Niſi forte hoc etiam caſu factum eſſe dicemus, vt ante ipſum ſacrarium Bonae deae, quod eſt in fundo T. Sextii Galli, inprimis honeſti et ornati adoleſcentis, ante ipſam, inquam, Bonam deam, cum praelium commiſiſſet,*

pri-

primum illud vulnus acceperit, quo teterrimam mortem obiret, vt non abſolutus iudicio illo nefario videretur, ſed ad hanc inſignem poenam reſeruatus. Nae, qui eiuſmodi res loquitur, auditores ſuos pro peponibus habet, iisque illudit. Quouis enim pignore certare auſim, Ciceronem ipſum ea omnia ſuauibus pro ſomniis fabulisque habuiſſe. Sed ita ſolent, qui fucum imperitioribus facere, eosque nihil tale opinantes fallere geſtiunt. Taceo iam, CICERONEM nonnulla, quae MILONI, vt ſupra diximus, exprobrabantur, ſicco plane pede praeteriiſſe, quod etiam ASCONIVS animadvertit, *Etſi*, inquiens, *nullam de his criminibus mentionem fecit Cicero, tamen, quia ità compereram, putaui exponenda.* De eo, quod ad cardinem rei pertinet, *cap. ſeq.* exponemus.

Quidquid autem TVLLIVS dixerit, infelix cauſae fuit exitus, tulitque MILO, quam meruit, ſortem. Damnatus quippe eſt, et quidem propter CLODII caedem, teſte DIONE *l. c. p. 145. Milo in iudicium ob crimen ambitus pertractus non eſt, quia caedis culpa, in qua erat, maior extabat. — Ita iudicum ſine turba conſeſſu facto alii aliis de cauſis, Milo autem cum quibusdam aliis propter caedem Clodii damnatus eſt* c). Senatores damnauerunt XII. abſoluerunt VI. Equites condemnauerunt XIII. abſoluerunt IV. Tribuni aerarii condemnauerunt XIII. abſoluerunt III. vt ASCONIVS refert, qui hoc

c) Faciunt huc etiam verba CICERONIS in *Milonian. c. 29. Eius igitur mortis ſedetis vltores, cuius vitam ſi puteris per vos reſtitui poſſe, noliris, et de eius nece lata quaeſtio eſt, qui ſi eadem lege reuiuiſcere poſſet, lata lex nunquam eſſet.* Tulerat quidem POMPEIVS legem de vi, ſed nominatim ea caedes in via Appia facta comprehenſa fuerat. ASCONIVS *l. c. p. 7.* adeoque fere perinde eſt, ſiue MILONEM de vi, ſiue de caede damnatum eſſe dicas. Ceterum poena eorum, qui damnabantur de vi, eadem erat ac *L. Corn. de ſic.* puta aquae et ignis interdictio, teſte CICERONE *Philipp. I n. 23. Quid? quod obrogatur legibus Caeſaris, quae iubent ei, qui de vi, itemque ei, qui maieſtatis damnatus ſit, aqua et igni interdici.*

hoc etiam adiicit: *Milo postero die factus reus ambitus* d) *apud Manlium Torquatum, absens damnatus est. — Post paucos dies quoque apud Fauonium quaestorem de sodalitiis damnatus est, accusante P. Fuluio Nerato, cui lege praemium datum est. Deinde apud L. Fabium quaestorem iterum absens damnatus est de vi. Milo in exilium Massiliam intra paucissimos dies profectus est. Bona eius propter alieni aeris magnitudinem semuncia venierunt.* Tulerat scilicet iam anno V. C. 673. SVLLA dictator legem de sicariis, quae vulgo dicitur *Cornelia*, qua poena huic crimini constituta est aquae et ignis interdictio. Iam etsi POMPEIVS in caussa Miloniana nouam tulerat legem, ea tamen bonorum etiam ademtionem sancitam esse haud legimus, neque adeo MILONI bona ademta sunt, sed teste ASCONIO propter aeris alieni magnitudinem semuncia venierunt. Atque huius rei fidem etiam facit COELIVS *ad Cic. VIII. 3. Quod ad Philotimi liberti officium et bona Milonis attinet, dedimus operam, vt et Philotimus quam honestissime Miloni absenti eiusque necessariis satisfaceret, et secundum eius fidem et sedulitatem existimatio tua conseruaretur*, et ipse CIC. *ad Att. V. 8. Roma acceperam litteras, Milonem meum queri per litteras iniuriam meam, quod Philotimus socius esset in bonis suis. Id ego ita fieri volui de C. Duronii sententia, quem et amicissimum Miloni perspexeram, et talem virum, qualem tu iudicas, cognoram. Eius autem consilium meumque hoc fuerat, primum, vt in potestate nostra esset res, ne illum malus emtor alienus mancipiis, quae permulta secum habet, spoliaret, deinde, vt Faustae, cui cautum ille voluisset, ratum esset. Erat etiam illud, vt ipsi nos, si quid seruari posset, quam facillime seruaremus. Nunc rem totam perspicias velim. Nobis enim scribuntur saepe maiora. Sed si ille queritur, si scribit ad amicos, si idem Fausta vult, Philotimus, vt ego ei coram dixeram, mihique ille recepe-*

d) Ipse CIC. *in Milonian. cap. 35.* scribit, MILONEM plebem et infimam multitudinem tribus patrimoniis deliniuisse muneribusque placasse.

receperat, ne sit inuito Milone in bonis. Scribit quidem MARCIANVS in *l. 3. §. 5. D. ad L. Corn. de sic. Legis Corneliae de sicariis et veneficiis poena insulae deportatio est et omnium bonorum ademtio.* Sed dudum alii docuerunt, veram Legis Corneliae poenam fuisse aquae et ignis interdictionem, cui postea demum bonorum accessit ademtio, teste SVETONIO in *Caes. cap. 42. Poenas facinorum auxit, et cum locupletes eo facilius scelere se obligarent, quod integris patrimoniis exsulabant* e), *parricidas bonis omnibus, reliquos dimidia parte multauit* f), vbi parricidarum appellatione generatim veniunt homicidae, sicarii. Aquae et ignis interdictioni postea successit deportatio. Sequentes autem Impp. poena deportationis in honestioribus seruata, humiliores capite plectendos censuerunt. PAVLVS *Sent. V. 23. 1.* atque hinc IVSTINIANVS in *§. 5. Inst. de publ. iud. Idem lex Cornelia de sicariis, quae homicidas vltore ferro persequitur, vel eos, qui hominis occidendi causa cum telo ambulant.*

CAPVT IV.

Iustene an iniuste damnatus sit Milo?

TVLLIVM si audiamus, de iniustitia iudicii Miloniani nullum nobis superesse dubium debet. Adeo enim causae suae confidit, vt *cap. vlt.* scribere haud dubitaret: *Hiccine vir patriae natus vsquam, nisi in patria, morietur? aut, si forte, pro patria? huius vos animi monumenta retinebitis, corporis in Italia nullum sepulcrum esse patiemini? hunc sua quisquam sententia ex hac vrbe expellet, quem omnes vrbes expulsum a vobis ad se vocabunt? O terram illam beatam,* quae

e) Verissime IVVENALIS *I. 48.*

— *Quid enim saluis infamia nummis?*

f) Vid. NIC. KLOECKHOF *hist. iur rom. de bon. damnator. L. B. 1749. p. 80. et* ALOYS. CREMANI *ius crim.* (*Ticini 1779.*) Tom. *I. p. 156.*

quae hunc virum exceperit: hanc ingratam, ſi eiecerit, miſeram, ſi amiſerit! Sed quidquid, TVLLI, ſcripſeris, nunquam tamen, vt in ſententiam tuam concedam, perſuadebis. Quod ne temere dixiſſe videar, ad cardinem rei veniamus, paulloque accuratius TVLLII argumenta examinemus. Iure, ait, CLODIVS occiſus eſt, et quidem 1) tanquam improbus inſidiator, 2) tanquam nefarius et perniciofus reip. ciuis. Enimuero inſignem hic repugnantiam deprehendere mihi videor. *Cap. 11.* CIC. ait: *Nihil dico, quid reſp. conſecuta ſit, nihil, quid vos, nihil, quid omnes boni; nihil ſane id proſit Miloni, qui hoc fato natus eſt, vt ne ſe quidem ſeruare potuerit, quin vna remp. vosque ſeruaret. Si id iure non poſſet, nihil habeo, quod defendam: ſin hoc et ratio doctis, et neceſſitas barbaris, et mos gentibus, et feris natura ipſa praeſcripſit, vt omnem ſemper vim, quacunque ope poſſent, a corpore, a capite, a vita ſua propulſarent, non poteſtis hoc facinus improbum iudicare, quin ſimul iudicetis, omnibus, qui in latrones inciderint, aut illorum telis, aut veſtris ſententiis eſſe pereundum*, et poſtea tamen *Cap. 28.* longam incipit orationem, vt probet, CLODIVM, etiamſi inſidiator haud fuiſſet, tamen tanquam pernicioſiſſimum ciuem occidi cum laude interfectoris potuiſſe, et inter alia his vtitur verbis. *Quamobrem, ſi cruentum gladium tenens clamaret T. Annius, Adeſte, quaeſo atque audite ciues! P. Clodium interfeci: eius furores, quos nullis iam legibus, nullis iudiciis frenare poteramus, hoc ferro, et hac dextra a ceruicibus veſtris repuli, per me vt vnum ius, aequitas, leges, libertas, pudor, pudicitia in ciuitate manerent: eſſet vero timendum, quonam modo id ferret ciuitas?* quod quidem ſuperioribus TVLLII verbis haud congruit. Sed mittamus paulisper haecce contraria, et quid ſingulis argumentis veri falſiue inſit, diſpiciamus.

Reliquum eſt, ait CIC. *cap. 9. vt nihil iam aliud quaerere debeatis, niſi, vter vtri inſidias fecerit*, idemque fere etiam *cap. 11.* repetit.

 Feci,

Feci, inquit MILO, ſed meruit, inſidiantem occidi. Summa igitur defenſionis, vt in argumento Milonianae recte monuit FABRICIVS, hoc ſyllogiſmo, ex adiunctis perſonae concluſo, continetur:

Inſidiator ſceleratus iure interficitur:
CLODIVS eſt inſidiator ſceleratus:
CLODIVS igitur iure interfectus eſt.

Mihi vero vtraque propoſitio vitio manifeſto laborare videtur. Prior enim, vt facile omnes mihi concedent, hisce limitibus reſtringenda eſt: *ſi aliter ſaluus eſſe non poſſis.* Hoc ſana docet ratio, hoc aequum et iuſtum eſt, hoc ipſe haud diffietur CICERO *pro P. Quint. cap. 16.* quem locum ſupra *cap. 1.* iam protulimus, hoc veteres loquuntur ICti, *eod. cap.* laudati, idemque in §. *2. I. de L. Aquil.* profitetur IVSTINIANVS: *Itaque qui latronem occiderit, non tenetur, vtique ſi aliter periculum effugere non poteſt.* Inſidiae porro vel generales eſſe poſſunt, vel ſpeciales, ſeu, vt clarius loquar, inſidiari alter alteri poteſt vel certo tantum die certaue occaſione, vel omni tempore, occaſionem quaerens, quo fata properare alterius poſſit; cumque inter duas has ſpecies permultum interſit, clarius CICERO, de qua ipſi ſermo ſit, exprimere debuiſſet. Deinde plane falſum eſt, CLODIVM eo die, quo viuere deſiit, MILONI inſidias ſtruxiſſe. Multus quidem in eo fuit CICERO, vt probabile hoc faceret, eaque maxime in re vim ſui oſtendit ingenii, quod magnopere veneror atque admiror. Pulcher inprimis locus eſt *cap. 19.* et *20.* *Video adhuc conſtare omnia: Miloni vtile fuiſſe, Clodium viuere: illi ad ea, quae concupierat, optatiſſimum interitum Milonis: odium fuiſſe illius in hunc acerbiſſimum, in illum huius nullum: conſuetudinem illius perpetuam in vi inferenda, huius tantum in repellenda: mortem ab illo denunciatam Miloni, et praedictam palam, nihil unquam auditum ex Milone: profectionis huius diem illi notum,*

tum, reditum illius huic ignotum fuisse: huius iter necessarium, illius etiam potius alienum: hunc prae se tulisse, se illo die Roma exiturum, illum eo die se dissimulasse rediturum: hunc nullius rei mutasse consilium, illum causam mutandi consilii finxisse: huic, si insidiaretur, noctem prope vrbem expectandam; illi, etiamsi hunc non timeret, tamen accessum ad vrbem nocturnum fuisse metuendum, rel. Sed haec omnia merae sunt coniecturae, quibus nihil inest veri, quaeque clarissimis penitus euertuntur testimoniis. Satis enim constare arbitror, neutrum eo die alteri insidias fecisse, sed forte fortuna rixam illam, quae CLODII caedi occasionem dedit, accidisse. En verba ASCONII, testis sane locupletissimi omnique exceptione maioris: *Itaque cum, insidias Milonem Clodio fecisse, posuissent accusatores, quia falsum id erat, (nam forte illa rixa commissa fuerat,) Cicero apprehendit, et contra Clodium Miloni fecisse insidias disputauit; sed ita constitit, vt diximus, neutrius consilio pugnatum esse eo dio, verum forte occurrisse: ex ea rixa seruorum ad eam caedem peruentum;* et iterum; *Videbantur non ignorasse iudices, inscio Milone initio vulneratum esse Clodium, sed comprerant, postquam vulneratus esset, iussu Milonis occisum.*

Si MILONI insidiatus fuisset CLODIVS, nae ei serui XXX. cum MILO amplius CCC. et inter hos etiam gladiatores, secum haberet, haud suffecissent. Quid quaeso facilius ei fuisset, quam ope atque auxilio tanti seruorum agminis CLODII laqueos effugere? Quod si autem CICERO hoc voluit, CLODIVM MILONI perpetuas struxisse insidias, vnde quaeso hoc ipsi constitit? qua ratione id probatum dedit?

At mortem MILONI minatus est CLODIVS. *Palam* (verba sunt CIC. *cap. 9.*) *dictitabat, consulatum Miloni eripi non posse, vitam posse. Significauit hoc saepe in senatu, dixit in concione: quin etiam*

 Fauo-

Fauonio, quaerenti ex eo, qua spe fureret Milone viuo, respondit, triduo illum, ad summum quatriduo periturum: quam vocem eius ad hunc M. Catonem statim Fauonius detulit. Audio. Sed dudum alii monuerunt, solas minas, nisi cum praesentissimo coniunctae sint periculo, ad moderamen inculpatae tutelae haud sufficere. Bene SENECA: *Nihil est stultius homine verba metuente*, idemque *de Ir. II. 32. Ille magnus et nobilis est, qui more magnae ferae latratus minutorum canum securus exaudit.* Deinde, quod praecipuum est, vicissim etiam MILO saepe CLODIO minatus erat, vt ASCONIVS refert his verbis: *Notum tamen erat, vtrumque mortem alteri saepe minatum esse, et sicut suspectum Milonem maior, quam Clodii, familia faciebat, ita expeditior et paratior ad pugnam Clodianorum, quam Milonis, fuerat*, adeoque in pari ambo versabantur culpa, nec CLODII minae MILONEM itidem minitantem excusant.

Poterat sane MILO CLODIO iamiam vulnerato et in tabernam proximam delato, quiescere, nec esse debebat vltor iniuriae, punitor doloris sui. Recte IVVENALIS *XIII. 189.*

— — Quippe minuti
Semper et infirmi est animi exiguique voluptas
Vltio. — —

Turpe semper putatum est, hosti insultare iacenti; eundem autem iam sanguine madentem atque absconditum, exturbata, ubi latet, taberna, rursus in medium protrahere multisque vulneribus occidere, id plane inhumanum atque nefarium est. Hoc ne barbari quidem faciunt aut latrones, qui dudum omnem exuerunt humanitatem, nedum ciues reip. in qua leges sunt et magistratus, qui illos contra inimicorum vim atque tela defendere possint. Bene CIC. in *Or. post redit. cap. 6. Ego, in qua ciuitate nihil valeret senatus, omnis esset impunitas, nulla iudicia, vis et ferrum*

in foro verſarentur, cum priuati ſe parietum praeſidio, non legum tuerentur; rempublicam eſſe nullam putaui, idemque *de Leg. III. 18. Nihil eſt exitioſius ciuitatibus, nihil tam contrarium iuri et legibus, nihil minus ciuile et humanum, quam compoſita et conſtituta republica quidquam agi per vim*, et *pro Caec. cap. XI. Nec iuri quidquam tam inimicum, quam vis, nec aequitati quidquam tam infeſtum eſt, quam conuocati homines et armati.*

Reſtat vltimum CICERONIS argumentum, quod tamen ipſe, vt ſupra iam monuimus, quodammodo infringit, quoque in oratione, quam reapſe habuit, haud vſus eſſe videtur. Ita ſcilicet ratiocinatur:

Qui ſceleratum et pernicioſum reip. ciuem aut hominem interficit, non habendus eſt nefarius.

MILO occidit ſceleratum et pernicioſiſſimum hominem, P. CLODIVM.

Ergo MILO non eſt nefarius habendus.

Quid? quod non modo nulla poena, ſed laude potius et praemio dignum eſſe MILONEM contendit, quod hominem tam pernicioſum e medio ſuſtulerit, et rempublicam a ciue tam periculoſo liberauit. *Graeci homines*, inquit *cap. 29. deorum honores tribuunt iis viris, qui tyrannos necauerunt. Quae ego vidi Athenis? quae aliis in vrbibus Graeciae? quas res diuinas talibus inſtitutas viris? quos cantus? quae carmina? prope ad immortalitatis et religionem et memoriam conſecrantur. Vos tanti conſeruatorem populi, tanti ſceleris vltorem non modo honoribus nullis adficietis, ſed etiam ad ſupplicium rapi patiemini?* Sed, ni fallit ASCONIVS, ipſe, qua perſpicacia erat, TVLLIVS ſatis intellexit, quam debile, aut quam nullius potius momenti eſſet hoc argumentum, propterea quod, qui bono publico poteſt damnari, non ideo etiam indemnatus, praeſertim

ſertim a priuato, recte occiditur. Haud quidem me fugit, quod ait MARCELLVS in *l. 35. D. de relig. Minime maiores lugendum putauerunt eum, qui ad patriam delendam, et parentes, et liberos interficiendos venerit: quem ſi filius patrem, aut pater filium occidiſſet ſine ſcelere, etiam praemio adficiendum omnes conſtituerunt.* Ecquis autem non intelligit, quam diuerſae ſint eae ſpecies, quas MARCELLVS ante oculos habuit, ab ea, de qua nobis in praeſenti ſermo eſt. MILO ſane CLODIVM non reip. cauſa, ſed vt ſuo ſatisfaceret odio, et inimicum e medio tolleret, interfecit. Bene MARCELLVS in *cit. l. 35.* addit: *ſine ſcelere.* Alia enim iuſta caedes eſt, alia iniuſta. Qui publica auctoritate, qualem habet magiſtratus, occidit, quando furor aliter reprimi nequit, aut iuſſu magiſtratus, vt carnifex, iuſte occidit. Plane autem alia cauſa eſt priuatorum, quibus iniuſſis ne pernicioſiſſimum quidem ciuem (niſi ſcilicet inculpata vtantur tutela, adeoque caedes neceſſaria ſit) occidere fas eſt. Ipſi adeo perduelles, antequam damnentur aut puniantur, audire oportet, niſi ex huiusmodi cauſae cognitione principi aut reipublicae periculum immineat, vt recte monet LEYSER *Sp. 573.* Idem quidem *Sp. 574.* quo doctrina IOANNIS PARVI de caede perduellium priuatis licita vindicatur, ſcribit: *Ciuis ciuem perduellem et communi principi ac reipublicae exitium machinantem, quem ſine magno reipublicae diſcrimine in iudicium trahere nequit, priuatim impune occidit.* Enimuero CLODIVS, etſi facinoroſus, nequaquam tamen ea in cauſa erat, vt tanquam perduellis, poenae ab eo ſumendae aut periculi auertendi cauſa, occidi a priuato iure poſſet. Ipſe occiſus CAESAR aliis pulcherrimum g), aliis

g) CICERO in *Philipp. II. n. 25.* caedem Caeſaris glorioſiſſimum factum dicit, et *no. 117.* ſcribit: *Haec igitur non cogitas, nec intelligis, ſatis eſſe viris fortibus didiciſſe, quam ſit pulchrum, beneficio gratum, fama glorioſum, tyrannum occidere?* Atque haec olim communis fere fuit opinio.

aliis contra pessimum facinus videbatur, vt refert TACITVS *Annal. I. 8.* P. CLODIVS eo tempore, quo occidebatur, praeturam petebat, multosque asseclas habebat atque amicos [h]). Si reapse perduellis fuisset, iure damnari poterat atque puniri, inauditus autem ac indemnatus occidi a MILONE ausu priuato haud debebat. Quodsi, vt facile omnes concedent, recte scribit ALOYS. CREMANVS in *iur. crim. Tom. II. p. 178. Si non carnifex, sed alius priuata auctoritate occidat eum, quem morti tradendum iudex pronunciauerat, occidens a poena immunis esse non debet. Neque enim solum ita impeditur, quin exemplo vnius ceteri reuocentur a criminibus, sed est etiam periculosum, armari velut singulos ciues in quemquam capitalis criminis conuictum et damnatum, ita vt, exceptis peculiaribus iis humanae vitae conditionibus, in quibus id leges expresse permittunt, nunquam sine metu poenae quis possit id sibi vsurpare;* quo quaeso iure ciuis ciuem, quem reipublicae perniciosum, seu vero seu falso, existimat, perimet? Hoc si liceret, perpetuo bel-

opinio. Vid. CIC. de *Off. II.* 7. NEPOS in *Timol. cap. I.* et in *Att. cap. 8.* SENECA in *Oedip. v. 243.*

Queritur peremtum nemo, quem incolumem timet,

idemque nonnullis placuit recentioribus. Plures, qui huc pertinent, scriptores citantur in LIPENII *Bibl. iurid.* eiusque *Suppl.* sub v. *regicidium.* L. C. SCHROEDER in *elem. iur. nat. social. et gent. §. 1034.* scribit: *Princeps, qui manifesto proposito in exitium reip. imperio abutitur, vocatur tyrannus. Populus itaque tyranno resistere eumque cogere potest, vt a tyrannide abstineat et intra limites salutis publicae imperium reducat; in subsidium vero a pacto subiectionis recedere atque tyrannum abdicare potest, quod fit dethronisatione.* Quidquid autem sit, CLODIVS non fuit tyrannus, adeoque male CICERO eius caedem cum caede tyrannorum comparat.

h) CLODIVM iisdem vitiis, quibus nocens erat, *gratiosum* fuisse, scribit SENECA *Ep. 97.*

bellum haberemus punitiuum i), paucissimique vitae suae securi essent, sed omnes fere in perpetuo mortis viuerent periculo. Sapienter quidem olim monuit PERIANDER: *Non tantum in eos, qui peccant, animaduerte, sed et illos, qui nocere iam parant, prohibe.* Sed aliud est prohibere, aliud occidere, valetque etiam hic, quod P. SYRUS ait: *Res optima est, non exstirpare sceleratos, sed scelera.*

Manet igitur, quocunque modo rem intuearis, MILONEM ob CLODII caedem nefariam, crudelem, immanem, iuste damnatum esse, poenamque scelere promeritam luisse, CICERONEM autem malam causam diserte quidem et ingeniose, sed nullo tamen iure infaustoque successu defendisse. Neque adeo mirandum, teste ASCONIO *l. c. p. 8.* maximam partem multitudinis populi infensam fuisse, non solum MILONI, sed etiam propter invisum CICERONIS patrocinium, quod scilicet MILONEM tanto studio defenderet.

i) De bello punitiuo A. F. REINHARD *in d. Saml. Iurist. Auffätze* P. I. *p. 281.*